

Монгол орны шүхэртэн овгийн ургамлын тархацын шинэ нутгууд

Магсарын Ургамал

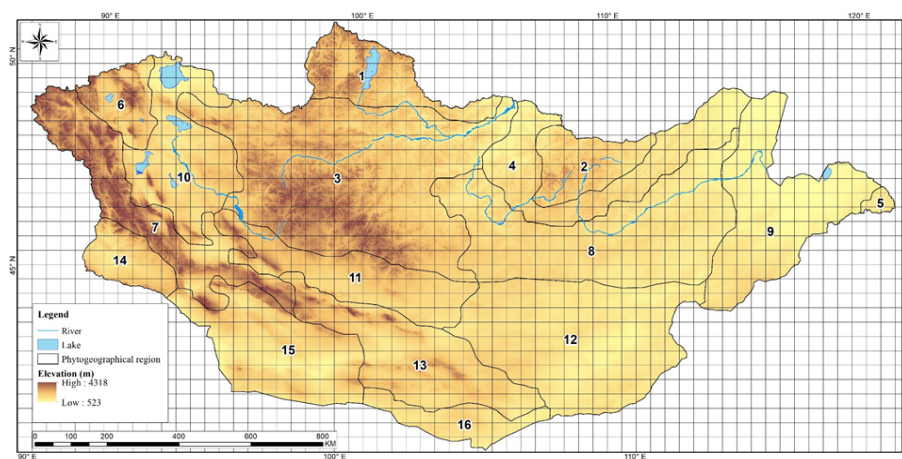
Шинжлэх Ухааны Академи, Ботаникийн цэцэрлэгт хүрээлэн, Улаанбаатар 13330, Монгол улс

*E-mail: urgamalm@mas.ac.mn

<https://doi.org/10.5564/mjb.v6i32.3825>

Энэхүү өгүүлэлд Монгол орны Шүхэртэн (Ariaseae) овгийн ургамлын зүйл бүрийн тархацын бүх мэдээллийг дараах эх сурвалжуудаас бүрдүүлэн боловсруулалтыг хийв. Үүнд 1рт: бидний сүүлийн 20 жилийн хугацаанд цуглуулсан цуглуулгын мэдээлэл; 2-рт: ALTB, E, GAT, GFW, HAL, INM, K, LE, MW, MEL, NS, OSBU, PL, UBA, UBU болон US зэрэг 16 гербарийн сангийн мэдээлэл; 3рт: iNaturalist платформ дээрх Монгол орны Шүхэртэн овгийн ургамлын тархацын мэдээлэл; 4рт: GBIF платформ дээрх Монгол орны Шүхэртэн овгийн ургамлын тархацын мэдээлэл буюу нийтдээ тус овгийн ургамлын тархацын 4786 цэгүүдийн мэдээллийг цуглуулсан болно. Эдгээрээс тархацын 2160 цэг нь Монгол улсын Гербарийн сан (UBA, UBU)-д хадгалагдаж байна.

Боловсруулалтын үр дүнд хамгийн сүүлд буюу 2022 онд хэвлэгдсэн “Flora of Mongolia: annotated checklist of native vascular plants” хэмээх өгүүлэлд тархацын мэдээлэл нь ороогүй Шүхэртэн овгийн 29 зүйл ургамлын Монгол орны ургамал-газарзүйн 15 тойрогт тархацын 55 шинэ нутгийг илрүүлэн бүртгэлээ. Монгол орны ургамал-газарзүйн тойргийн мужлалыг Оросын эрдэмтэн В.И.Грубов (1982)-ийнхаар ангиллаар авсан болно (Зураг 1).

Зураг 1. Монгол орны ургамал-газарзүйн 16 тойрог /40x40 км²/ (Грубов 1982)

1–Хөвсгөл (Хөвс.), 2–Хэнтий (Хэнт.), 3–Хангай (Ханг.), 4–Монгол-Дагуур (Монг.-Даг.), 5–Хянган (Хянг.), 6–Ховд (Ховд), 7–Монгол Алтай (Монг. Алт.), 8–Дундаль Халх (Дунд. Халх), 9–Дорнод Монгол (Дорн. Монг.), 10–Их нуур (Их н.), 11–Олон нуур (Олон н.), 12–Дорнод говь (Дорн. говь), 13–Говь Алтай (Говь Алт.), 14–Зүүнгар (Зүүнгар), 15–Алтайн өвөр говь (Алт. өвөр), 16–Алашаа говь (Алаш.).

1. Хөвсгөлийн тойрогт:

Angelica sylvestris L. – Хөвсгөл аймаг, Хатгал сум, сумын төвөөс хойш 5 км. (N50.441389; E100.163056). 2023.07.17. *М.Ургамал*.

Aulacospermum anomalum Ledeb. – Хөвсгөл аймаг, Хатгал сумын төв орчим. (N50.346468; E100.037726). 1996.07.14. *Caddick L.R.* (E00189673).

Bupleurum sibiricum Vest. – Хөвсгөл аймаг, Улаан-Уул сум, Ар Босготын гол. (N50.781920; E99.523450). 2022.07.07. *Б.Оюунцэцэг* (UBU0030138).

Cnidium dahuricum (Jacq.) Turcz. – Хөвсгөл аймаг, Улаан-Уул сум, Бэлтэсийн гол. (N50.665457; E99.598617). 1974.07.11. *Zhurba O.* (MW0186326).

Kadenia salina (Turcz.) Lavrova & V.N.Tikhom. – Хөвсгөл аймаг, Улаан-Уул сум, Ар Босготын гол. (N50.781920; E99.523450). 2022.07.07. *Б.Оюунцэцэг* (UBU0030552; UBU0030556).

Ferulopsis hystrix (Bunge) Pimenov – Хөвсгөл аймаг, Хатгал сумын төв орчим. (N50.346468; E100.037726). 1996.07.14. *Caddick L.R.* (E00202127). – Хөвсгөл аймаг, Улаан-Уул сум, Бэлтэсийн гол. (N50.332000; E99.347000). 1983.07.18. *Hilbig, W.* (HAL101133).

Sajanelia monstrosa (Willd.) Soják – Хөвсгөл аймаг, Баянзүрх сум, сумаас хойш 15 км. (N50.397996; E98.764123). 2022.07.17. *Ш.Баасанмөнх*. – Хөвсгөл аймаг, Хатгал сум, сумаас баруун хойш 12 км. (N50.459722; E100.173889). 2020.07.28. *М.Ургамал*. – Хөвсгөл аймаг, Улаан-Уул сум, Лхам хавцал. (N50.466590; E98.851340). 2020.07.27. *Б.Оюунцэцэг* (UBU0031568; UBU0031800).

2. Хэнтийн тойрогт:

Cenolophium denudatum (Hornem.) Tutin – Төв аймаг, Мөнгөнморьт сумаас зүүн тийш 15 км, Баруун Бүрхийн гол. (N48.292500; E108.449722). 2023.08.31. *М.Ургамал*.

Cnidium monnieri Cusson – Хэнтий аймаг, Өмнөдэлгэр сум, Хурхын голын сав. (N48.233611; E110.239164). 2023.07.23. *М.Ургамал, Б.Эрдэнэтуяа* (TK_2021).

3. Хангайн тойрогт:

Bupleurum sibiricum Vest. – Булган аймаг, Бугат сум, Булган хотоос баруун хойш 50 км, Түлүүгийн даваа. (N48.959870; E103.061880). 2000.08.10. *М.Ургамал* (UBA0000563; UBA0000568; UBA0000569). – Булган аймаг, Бугат сум, Түлүүгийн давааны ар. (N48.959899; E103.061945). 1998.06.28. *М.Ургамал, Б.Эрдэнэтуяа* (UBA0000565; UBA0000567).

Eryngium planum L. – Хөвсгөл аймаг, Шаргын хөндий, Сангийн далай нуур. (N49.329209; E99.042672). 1963.07.28. *Ц.Цэндээхүү* (UBU0019561).

4. Монгол-Дагуурын тойрогт:

***Cenolophium denudatum* (Hornem.) Tutin** – Дорнод аймаг, Баян-Уул сум, сумаас хойш 12 км, Ульхан боомт орох замд. (N49.133611; E112.660278). 2022.08.29. *М.Ургамал, Т.Мөнх-Эрдэнэ, З.Цэгмэд.*

***Heracleum sibiricum* L.** – Дорнод аймаг, Баян-Уул сум, Ононгийн голын хөндий. (N49.446908; E113.101291). 2011.07.17. *М.Ургамал* (UBA0001839; UBA0001840).

***Seseli condensatum* Rchb.f.** – Хэнтий аймаг, Цэнхэрмандал сумаас зүүн урагш 15 км. (N47.749778; E109.043106). 2020.08.13. *С.Пунцагдаш.*

5. Хянганы тойрогт:

***Bupleurum bicaule* Helm** – Дорнод аймаг, Халхгол сум, Нөмрөгийн гол. (N46.950946; E119.472841). 2010.08.20. *Neuffer, Hurka, Friesen* (OSBU20629).

***Ostericum tenuifolium* (Pall.) Y.C.Chu** – Дорнод аймаг, Халхгол сум, Нөмрөгийн гол. (N46.994444; E119.364166). 2017.07.18. *Б.Оюунцэцэг* (UBU).

6. Ховдын тойрогт:

***Bupleurum aureum* Fisch. ex Hoffm.** – Увс аймаг, Сагил сумын төвийн ойролцоо. (N50.333420; E91.602454). 2017.07.13. *V.Gundegmaa.*

***Bupleurum multinerve* DC.** – Увс аймаг, Хархираа сум, Хархираа зуслан. (N49.926000; E91.774000). 1976.08.23. *Hilbig, W.; Schamsran, Z.* (HAL101434; HAL45075; HAL44372). – Увс аймаг, Түргэн сум, Түргэний уулс. (N49.833333; E91.083333). 1986.07.16. *Jäger, E.* (HAL129889; HAL129891).

***Carum carvi* L.** – Увс аймаг, Түргэн сум. (N50.095734; E91.648497). 2022.07.24. *Andrei Pyak.*

***Conioselinum longifolium* Turcz.** – Увс аймаг, Хархираа сум, Хархираа гол. (N50.171806; E92.074737). 1978.08.24. *И.А.Губанов* (MW0186380; MW0186381).

***Kadenia salina* (Turcz.) Lavrova & V.N.Tikhom.** – Увс аймаг, Хархираа сум, Хархираа гол. (N49.925000; E91.806000). 1976.08.27. *Hilbig, W.; Schamsran, Z.* (HAL44513).

***Phlojodicarpus sibiricus* Koso-Pol.** – Увс аймаг, Хархираа сум, Хархираа гол. (N49.925000; E91.806000). 1978.08.23. *Hilbig, W.; Schamsran, Z.* (HAL56489). – Увс аймаг, Хархираа сум, Хархираа-Түргэний уулс. (N49.925352; E91.806289). 1977.08.10. *Hilbig, W.; Bumschaa, D.* (HAL40396).

***Seseli glabratum* Willd.** – Баян-Өлгий аймаг, Ногооннуур сум, Ачит нуураас 6 км, Ямаат уул. (N49.483031; E90.299176). 1898.06.24. *Klementsii* (LE).

7. Монгол Алтайн тойрогт:

***Carum buriatricum* Turcz.** – Баян-Өлгий аймаг, Сагсай сум. (N48.188366; E88.794579). 2018.07.20. *Б.Оюунцэцэг, Ш.Баасанмөнх* (UBU0014175).

***Kadenia salina* (Turcz.) Lavrova & V.N.Tikhom.** – Ховд аймаг, Зэрэг сум, Цагаан нуур. (N47.230648; E92.688189). 1982.08.09. *И.А.Губанов* (MW0186341).

Peucedanum puberulum Turcz. – Баян-Өлгий аймаг, Ногооннуур сум. Цагаан Шивээт уул. (N49.360787; E89.307357). 1988.07.07. *В.М.Виноградова* (MW0186626).

Phlojodicarpus villosus Turcz. – Ховд аймаг, Эрдэнэбүрэн сум, Цаст уул. (N48.593000; E91.255000). 1976.08.20. *Hilbig, W.; Schamsran, Z.* (HAL45279).

8. Дундад Халхын тойрогт:

Aegopodium alpestre Ledeb. – Хэнтий аймаг, Баянхутаг сум. (N47.358960; E111.378070). 2019.07.19. *Ц.Отгонбаяр*.

9. Дорнод Монголын тойрогт:

Kitagawia baicalensis (Redow.) Pimenov – Дорнод аймаг, Халхгол сум. (N47.39258; E118.76409). 1989.07.23. *Khramitsov V.* (UBA0001621).

10. Их нууруудын тойрогт:

Carum buriaticum Turcz. – Увс аймаг, Малчин сум, Цагаан худаг. (N49.948319; E93.165939). 2019.07.21. *Т.Мөнхтулга* (UBU0026779).

Ostericum tenuifolium (Pall.) Y.C.Chu – Увс аймаг, Улаангом хот. (N49.980218; E92.086233). 1879.09.06. *Potaninii* (LE).

Peucedanum vaginatum Ledeb. – Увс аймаг, Давст сум, Тооно уул. (N50.704086; E92.253115). 1985.07.13. *Sanchir Ch., Hanelt P., Kruse J.* (UBA0001776; UBA0001778; UBA0001787). – Увс аймаг, Давст сум, Торчлогийн гол. (N50.390673; E91.568105). 1960.07.21. *Rachkovskaya E.I.* (UBU0011583).

11. Олон нуурын тойрогт:

Phlojodicarpus sibiricus Koso-Pol. – Говь Алтай аймаг, Гуулин сум. (N46.560349; E97.237541). 2004.08.01. *Г.Батцэцэг*. (UBU0031638; UBU0031639).

12. Дорнод говийн тойрогт:

Ferulopsis hystrix (Bunge) Pimenov – Өмнөговь аймаг, Булган сум, Булган зоо. (N44.089670; E103.611930). 1962.06.16. *Ж.Гал* (UBA0001524; UBA0001525).

13. Говь Алтайн тойрогт:

Kitagawia baicalensis (Redow.) Pimenov – Өмнөговь аймаг, Даланзадгад хот. (N43.480000; E104.250000). 1984.07.07. *Frank, D.* (HAL133520).

Phlojodicarpus villosus Turcz. – Өмнөговь аймаг, Баяндалай сум, Гурвансайхан уул. (N43.705735; E103.678069). 1988.06.19. *Knapp, H.-D.* (GFW40333).

Seseli eriocarpum B.Fedtsch. – Баянхонгор аймаг, Богд сум, Их Богд уул. (N45.035463; E100.569766). 2004.06.11. *Sanchir Ch., Urgamal M.* (UBA0000972;

UBA0000973; UBA0000974). – Өмнөговь аймаг, Гурвантэс сум. Нэмэгт уул. (N43.644792; E100.756533). 1976.09.08. *Sanchir Ch., Tseplee P.* (UBA0001932).

14. Зүүнгарын говийн тойрогт:

***Bupleurum bicaule* Helm** – Ховд аймаг, Булган сум. Ярантайн боомт орчим. (N45.996855; E91.149427). 2019.07.19. *М.Ургамал*.

***Conioselinum longifolium* Turcz.** – Ховд аймаг, Булган сум. Байтаг Богд уул. (N45.256563; E91.081313). 2002.06.30. *Zemmrach, A.* (GFW40312).

***Ferulopsis hystrix* (Bunge) Pimenov** – Ховд аймаг, Булган сум. Булган голын хөндий. (N46.112515; E91.069606). 1980.06.02. *Ш.Дариймаа* (UBA0001469; UBA0001477).

***Ostericum tenuifolium* (Pall.) Y.C.Chu** – Ховд аймаг, Булган сум. Ярантайн боомт орчим. (N45.996855; E91.149427). 1974.06.18. *Hilbig, W.; Schamsran, Z.* (HAL44412).

***Peucedanum puberulum* Turcz.** – Ховд аймаг, Булган сум. Байтаг Богд уулын ар. (N45.262845; E91.048811). 1978.07.06. *Volkova.* (LE).

***Peucedanum vaginatum* Ledeb.** – Ховд аймаг, Булган сум. Байтаг Богд уулын ар бие. (N45.234584; E91.016705). 2013.06.22. *Б.Оюунцэцэг, Ш.Баасанмөнх* (UBU0001933).

15. Алтайн өвөр говийн тойрогт:

***Carum buriaticum* Turcz.** – Баянхонгор аймаг, Шинэжинст сум, Эхийн-гол баянбүрд. (N43.315410; E98.965720). 2011.06.27. *Б.Ууганцэцэг* (UBU0010750).

***Ferula dissecta* Ledeb.** – Говь-Алтай аймаг, Цогт сум, Атас Богд уул. (N43.435000; E96.510555). 2004.07.06. *Jager E.* (HAL131501).

***Ferula songarica* Pall. ex Willd.** – Говь-Алтай аймаг, Цогт сум, Атас Богд уулын ар сайр. (N43.456414; E96.492187). 1973.07.24. *Rachkovskiy.* (LE).

***Seseli buchtormense* W.D.J.Koch** – Баянхонгор аймаг, Шинэжинст сум, Цагаан Богд уул. (N43.31541; E98.96572). 2022.08.22. *Б.Оюунцэцэг, Т.Мөнхтулга* (UBU0031704).

Эшилсэн бүтээл

Baasanmunkh Shukherdorj, Magsar Urgamal, Batlai Oyuntsetseg, Alexander P. Sukhorukov, Zagarjav Tsegmed, Dong Chan Son, Andrey Erst, Khurelpurev Oyundelger, Alexey A. Kechaykin, Joscelyn Norris, Petr Kosachev, Jin-Shuang Ma, Kae Sun Chang, Hyeok Jae Choi. 2022. Flora of Mongolia: annotated checklist of native vascular plants. *PhytoKeys*, 192: 63–169.

GBIF (2023). Global Biodiversity Information Facility. <https://www.gbif.org> iNaturalist. Available from <https://www.inaturalist.org>

Thiers B (2023). Index Herbariorum: A global directory of public herbaria and associated staff.

New York Botanical Garden's Virtual Herbarium. <http://sweetgum.nybg.org/science/ih/>

Монголын ботаникийн сэтгүүл, 2024, 06(32): 123-128

Urgamal M., Oyuntsetseg, B., Nyambayar, D. & Dulamsuren, Ch. 2014. Conspectus of the vascular plants of Mongolia. (Editors: Sanchir, Ch. & Jamsran, Ts.). Ulaanbaatar, Mongolia. “Admon” Press.